

SÚHRNNÁ SPRÁVA

**o odbornom vzdelávaní a príprave pre
pracovníkov v oblasti transhumancie**

MAREC 2023

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Financované Európskou úniou. Vyjadrené názory a stanoviská sú však len názormi autora(ov) a nemusia nevyhnutne odrážať názory a stanoviská Európskej únie alebo Európskej výkonnej agentúry pre vzdelávanie a kultúru (EACEA). Európska únia ani EACEA za to nemôžu niesť zodpovednosť. Projekt 2021-1-NO01-KA220-VET-000025048.

AUTORI

Kerstin Potthoff (NMBU), Martin Fox (ELO), Alexandra Kruse (EUCALAND)

PRISPIEVATELIA

Eleni Athanasiadou (AUTH), Ingrid Belčáková (TUZVO), Csaba Centeri (EUCALAND), Dimitrios Chouvardas (AUTH), Johannes Dreer (HuL), Marianna Fabbrizioli (EUCALAND), Viviana Ferrario (EUCALAND), Maria Karatassiou (AUTH), Miriama Mikušová (TUZVO), Pablo Resco Sanchez (OnP), Zoi Parissi (AUTH), Hans Renes (EUCALAND), Attila Rácz (TUZVO), Leonardo Rossi (EUCALAND), Marián Schwarz (TUZVO), Martina Slámová (TUZVO), Branko Slobodník (TUZVO), Pierre-François Toulze (EUCALAND).

OBSAH A DIZAJN OBRÁZKOV

Kerstin Potthoff (NMBU) zostavila informácie pre tieto údaje na základe národných správ a dodatočných informácií poskytnutých partnermi. Obrázky navrhla Nuria Liébana (OnP).

POZNÁMKA AUTORA

Všetky informácie zozbierané v tejto súhrnnej správe partneri projektu a zapojené zainteresované strany z celej Európy spracovali s veľkým záujmom o tému, avšak táto správa neznamená úplnú správnosť/presnosť, keďže jej hlavným cieľom je poskytnúť prehľad trendov a rozdielov v praktikách transhumancie. Ďalšie zdroje sú k dispozícii v záverečnej časti tejto správy.

ZDROJE OBRÁZKOV NA TITULNEJ STRANE

Zdroje obrázkov zobrazených na titulnej strane sú nasledovné (zľava doprava a zhora nadol): Podpolianske múzeum, Alexandra Kruse, Marianna Fabbrizioli, Csaba Centeri, Pierre-François Toulze, Kerstin Potthoff.

KONTAKT

@eu_transfarm

<https://transfarm-erasmus.eu/>

info@transfarm-erasmus.eu

<https://www.facebook.com/transfarmerasmus>

OBSAH

Úvod	3
Súčasná oblasti transhumancie	4
História	4
Hospodárske zvieratá	5
Pracovníci v oblasti transhumancie	6
Druhy transhumancie	7
Účel a produkty	8
Hodnoty a významy	8
Legislatívna situácia a finančná podpora	9
Ponuky odborného vzdelávania a prípravy a nedostatky prípravy	9
Dostupné znalosti	10
Povedomie	10
Výzvy	11
Záver a cesta do budúcnosti	11
Literatúra a dodatočné zdroje	12

ÚVOD

Cieľom projektu TRANSFARM (odborné vzdelávanie a príprava pre pracovníkov v oblasti transhumancie), ktorý je financovaný z programu ERASMUS+, je posilnenie postavenia osôb praktizujúcich transhumanciu a vidieckych podnikateľov, ktorí chcú začať vykonávať transhumanciu alebo si ju udržať, a poskytnúť im školiace materiály. Projekt chce zároveň zvýšiť informovanosť o transhumancii s osobitným zameraním na jej prínosy pre rozvoj vidieka, manažment krajiny a biodiverzitu. Projekt TRANSFARM sa začal v decembri 2021 a skončí sa v máji 2024 a pozostáva zo siedmich partnerov z viacerých európskych krajín: Institute for Research on European Agricultural Landscapes e.V. (DE), Hof und Leben (DE), OnProjects (ES), Technická univerzita vo Zvolene (SK), Aristotelova univerzita v Solúne (GR), Európska organizácia vlastníkov pôdy (BE) a Nórska univerzita prírodných vied (NO) - posledná menovaná projekt koordinuje. Okrem toho má projekt troch pridružených partnerov: Poľské poľnohospodárske poradenské a vzdelávacie centrum (PL), Nórsky inštitút bioekonomy (NO) a VetAgroSup (FR).

Ahhoz, hogy a TRANSFARM projekten belül transzhumálásnak minősüljön, az állatállományt emberekkel kell kísérni. A transzhumálás gyakorlatok különböző típusainak megkülönböztetésére olyan jellemzőket használtak, mint a távolság, a távolság és a magassági mozgás iránya. Például a függőleges vándorlás az alföldek és a hegyi völgyek, valamint a magashegyi legelők között megy végbe, amint az Alpokban és Skandináviában megfigyelhető. A vízszintes vándorlás az állatállomány folyamatos mozgását jelenti, nagy magasságbeli különbségek nélkül.

Za transhumanciu v projekte TRANSFARM je považovaný chov hospodárskych zvierat, ktoré sa sezónne presúvajú na pasienky a sú sprevádzané ľuďmi. Na rozlíšenie rôznych typov transhumančných praktík sme použili charakteristiky, ako je rozsah, vzdialenosť a smer pohybu.

" Sezónne presuny hospodárskych zvierat na veľké vzdialenosti medzi stálymi pasienkami v rôznych vzdialenostiach od stálej farmy"

- definícia transhumancie (definície pojmov nájdete v slovníku na [webovej stránke TRANSFARM](#))

Například vertikálna transhumancia sa uskutočňuje medzi nížinami a horskými údoliami a vysokohorskými pastvinami, ako to možno pozorovať v Alpách a Škandinávii. Horizontálna transhumancia sa vzťahuje na súvislý pohyb hospodárskych zvierat bez veľkých výškových rozdielov. Z európskeho hľadiska však transhumancia zahŕňa širokú škálu postupov, ktoré nie je možné vyjadriť v jednoznačnej definícii. V poslednom čase sa ako prevládajúci účel transhumancie objavil manažment krajiny a stále častejšie využívanie moderných dopravných prostriedkov a technologických nástrojov úplne diverzifikovalo praktiky transhumancie (napr. technológia bez ohradníkov prostredníctvom obojkov s GPS vysielacími). Okrem toho dochádza zmenám, ktoré zahŕňajú pohyb hospodárskych zvierat medzi pastvinami, ako aj ľudí, ktorí sa starajú o hospodárske zvieratá; miera osobnej starostlivosti o hospodárske zvieratá sa znižuje v dôsledku technologického pokroku.

Ako jeden z prvých výstupov z projektu TRANSFARM partneri vytvorili národných správach prehľad o súčasnej situácii v oblasti transhumancie vo svojich krajinách: Francúzsko, Nemecko, Grécko, Maďarsko, Taliansko, štáty Nizozemska, Nórsko, Slovensko a Španielsko. Tieto podrobné správy sú k dispozícii na webovej stránke projektu (<https://transfarm-erasmus.eu>). Ako doplnok k národným správam súhrnná správa z nich zhromažďuje informácie do prehľadu presahujúceho hranice jednotlivých štátov s cieľom predstaviť praktiky transhumancie v kontinentálnej mierke na rozdiel od národnej úrovne. Informácie uvedené v tejto správe majú podobnú štruktúru ako všetky národné správy a odpovedajú na súbor otázok, na ktorých sa dohodli partneri projektu, aby sa zabezpečila konzistentnosť. Medzi zahrnuté témy patrí súčasný rozsah a informovanosť o transhumancii, vzdelávacie ponuky, ako aj výzvy pre praktikov transhumancie.

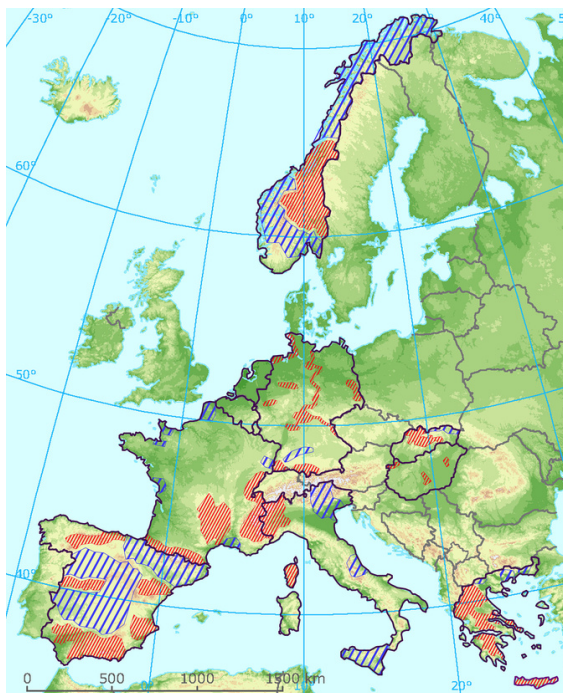
Súhrnná správa poskytuje informácie o transhumancii vo veľmi krátkej forme. Zaujímavosťou o ňu sa môžu zamerať na časť "Literatúra a dodatočné zdroje" a na národné správy, v ktorých sa nachádza viac informácií o jednotlivých krajinách. Okrem toho budú do online verzie tejto Súhrnnej správy pridané textové polia, ktoré poskytnú ďalšie doplňujúce informácie.

SÚČASNÉ OBLASTI TRANSHUMANCIE

Transhumancia sa v súčasnosti praktizuje vo všetkých projektových krajinách okrem krajín Nizozemska, ktoré sa už neberú do úvahy v ďalšej časti správy (obrázok 1).

Letné pasienky (na ktorých sa pasie dobytok) sa nachádzajú v horských oblastiach, ako aj v iných oblastiach s marginálnou produkciou plodín (napr. slanská a vresoviská), zatiaľ čo zimné pasienky sa bežne nachádzajú v nížinách.

V poslednom čase sa na pasenie začali využívať mestské a prímestské oblasti (v blízkosti miest).

Obrázok 1. Súčasný rozsah sezónneho presunu zvierat v Európe v krajinách, ktoré sú zapojené v projekte. V Belgicku a Holandsku sa v súčasnosti sezónne pasenie nepraktizuje. Podkladová mapa: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/major-mountain-ranges-of-europe-1>.

HISTÓRIA

V stredoeurópskych a juhoeurópskych partnerských krajinách sa s kočovaním začalo už v neolite, teda v období, keď sa začalo s poľnohospodárstvom. Naopak, na Slovensku a v Maďarsku sa transhumancia začala uplatňovať v stredoveku. V priebehu histórie sa aktivita transhumancie zvyšovala a znižovala v závislosti od udalostí špecifických pre jednotlivé krajiny a regióny. Čo však spája všetky krajiny v modernej dobe je súčasný klesajúci trend transhumánnych aktivít (tabuľka 1).

Tabuľka 1. Výber udalostí z histórie transhumancie. Podrobnejšie informácie nájdete na webovej stránke projektu. Poznámka: načasovanie jednotlivých období sa v jednotlivých krajinách líši. Časové obdobia sa prekrývajú, pretože je uvedený najskorší výskyt epochy a jej posledný výskyt.

Krajiny*	GR	IT	FR	ES	NO	SK	HU
6500 – 1800 pred n.l. neolit	Transhumancia sa datuje do neolitu	Transhumancia sa datuje do predhistorickej doby	Existujú rôzne formy transhumancie	Zaznamenanie neolitických skupín vo vrchovinách			
3200 – 500 pred n.l. doba bronzová				menšie presuny hospodárskych zvierat medzi údoliami a horami	možné zriadenie sezónneho poľnohospodárstva		
1200 pred n.l. – 1050 n.l. doba železná					zriadenie sezónneho poľnohospodárstva		
753 pred n.l. – 476 n.l. doba rímska	vytvorenie rozsiahlych pasienkov	III Lex Agraria: Upravuje používanie verejných pasienkov a ciest					
324 – 1537 n.l. stredovek	vytvorenie rozsiahlych pasienkov	od 1100 transhumancia hrá dôležitú úlohu na severe	od 1300 všetky stáda oviec na juhu sú zapojené do sezónneho pasenia	410 Zákon Visigótov: voľný pohyb pastierov po verejných cestách	expansion počas doby vikingskej a raného stredoveku	od 1200 začala transhumancia s príchodom valašskej kultúry	od 1363 sa prvýkrát spomína transhumancia
1453 – súčasná moderná doba	po II. svetovej vojne úbytok transhumancie v dôsledku vyludňovania vidieka	od 1950s silný úbytok transhumancie	v 1950 stáda oviec na minimálnom počte, nový pokles od 80. rokov	po II. svetovej vojne v dôsledku vyludňovania vidieka sa transhumancia stala marginálna	najväčší počet sezónnych fariem okolo roku 1850, potom pokles	od 1950 silný úbytok transhumancie	vojna od 1886 do 1891 ukončila tradičné formy transhumancie

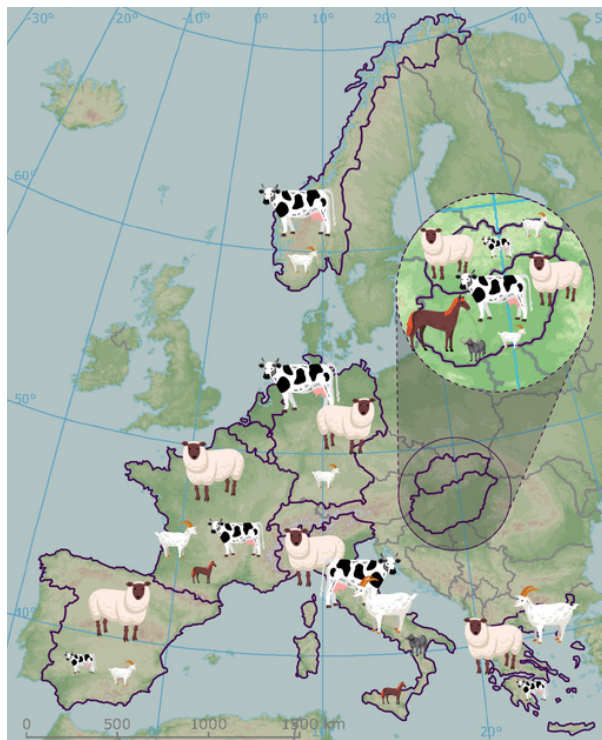
*Krajiny: FR = Francúzsko; GR = Grécko; HU = Maďarsko; IT = Taliansko; NO = Nórsko; SK = Slovensko; ES = Španielsko.

HOSPODÁRSKE ZVIERATÁ

Najbežnejšími druhmi hospodárskych zvierat, ktoré sa v partnerských krajinách projektu využívajú na transhumanciu sú ovce, kozy a hovädzí dobytok; V menšej miere boli do presunu zvierat zapojené aj kone a byvoly (tabuľka 2);

V niektorých krajinách sa ako sprievodné zvieratá používajú na prepravu (osly) a ochranu (psy). Tieto zvieratá sa používajú na presuny a nie sú to zvieratá, ktoré sa pasú;

Vo viacerých krajinách sa na pasenie používajú regionálne aj miestne plemená (obrázok 2). Z dlhodobého hľadiska to pomáha udržiavať rozmanitosť rôznych plemien.

Sivý hovädzí dobytok, Maďarsko. Fotka: Csaba Centeri

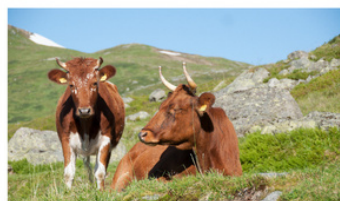
Maďarská racka, Maďarsko, Fotka: Alexandra Kruse

Sivý hovädzí dobytok, Maďarsko. Fotka: Csaba Centeri

Hovädzí dobytok Telemark, Nórsko: Anna Rehnberg, Norsk genressurscenter, NIBIO

Hovädzí dobytok Vestland fiord, Nórsko: Anna Rehnberg, Norsk genressurscenter, NIBIO

Farebný hovädzí dobytok Troender a Nordland z Nórska: Fotka: Anna Rehnberg, Norsk genressurscenter, NIBIO

Obrázok 2. Typy miestnych a regionálnych plemien hospodárskych zvierat používaných pri sezónnom pasení v Európe. Podkladová mapa: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/major-mountain-ranges-of-europe-1>.

Tabuľka 2. Odhadovaný počet hospodárskych zvierat zapojených do transhumancie v partnerských krajinách projektu.

Krajiny*	FR	DE	GR	HU	IT	NO	SK	ES
Počet kusov hospodárskych zvierat	Alpy a Provencálsko: 770000 oviec, 90000 hovädzí dobytok, 15000 kozy, 2000 kone Jura: 35000 hovädzí dobytok	50000 hovädzí dobytok, 115000 ovce	60000 hovädzí dobytok, 934000 ovce a kozy	20,000	266000 ovce a kozy, 215000 hovädzí dobytok	-	-	365000 hovädzí dobytok (v rámci komunity) 45000 hovädzí dobytok (v rámci komunity; smerom von) 30000 hovädzí dobytok (v rámci komunity; návrat) 450000 ovce (v rámci komunity) 50000 ovce (v rámci komunity)
Počet kusov hospodárskych zvierat (%)	cca 22	menej ako 1 z hovädzieho dobytko cca 8 z ovci	Menej ako 6,5 z hovädzieho dobytko Takmer 7,5 ovčích a kozích stád	-	2,2 ovce a kozy 3,6 hovädzí dobytok a byvoly	-	-	6 hovädzí dobytok 3 ovce

* FR = Francúzsko; DE = Nemecko; GR = Grécko; HU = Maďarsko; IT = Taliansko; NO = Nórsko; SK = Slovensko; ES = Španielsko
- dáta nie sú dostupné

PRACOVNÍCI V OBLASTI TRANSHUMANCIEA

Zistili sme celú škálu osôb, ktoré sa venujú sezónnemu paseniu: poľnohospodári (muži a ženy), členovia rodín poľnohospodárov, prenajímaní pastieri a dojičky/dojiči (zodpovední za dojenie a spracovanie mlieka) (obrázok 3);

Celkovo medzi pracovníkmi v oblasti transhumancie prevažujú muži - pastieri a dojiči, pričom jedinou výnimkou je Nórsko, kde sú dojičky oveľa častejšie ako dojiči;

Vo Francúzsku bol zistený trend nárastu počtu žien - pastierok;

Okrem toho sa v dôsledku prisťahovalectva (okrem iných faktorov) zvyšuje podiel osôb, ktoré vykonávajú sezónnu pastvu a pochádzajú zo zahraničia;

Na celom kontinente však výrazne chýbajú centralizované, konzistentné a štandardizované štatistiky o pracovníkoch v oblasti transhumancie (tabuľka 3).

Obrázok 3. Príklady pracovníkov v oblasti transhumancie. Podkladová mapa: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/major-mountain-ranges-of-europe-1>.

Tabuľka 3. Pracovníci v oblasti transhumancie a farmy alebo sezónne farmy zapojené do sezónneho pasenia vo vybraných partnerských krajinách projektu TRANSFARM.

Krajiny*	FR	DE	GR	HU	IT	NO	SK	ES
Počet praktíkov transhumancie	cca 20000 podnikateľov	2600 alebo menej	-	cca 100 - 500 podnikateľov	najviac 8000 podnikateľov	-	-	-
Farmy/sezónne farmy zapojené do transhumancie	cca 60 fariem	-	3300 ovčích a kozích fariem 940 fariem s hovädzím dobytkom	-	-	780 sezónnych fariem	-	8400 fariem

* FR = Francúzsko; DE = Nemecko; GR = Grécko; HU = Maďarsko; IT = Taliansko; NO = Nórsko; SK = Slovensko; ES = Španielsko
- dáta nie sú dostupné

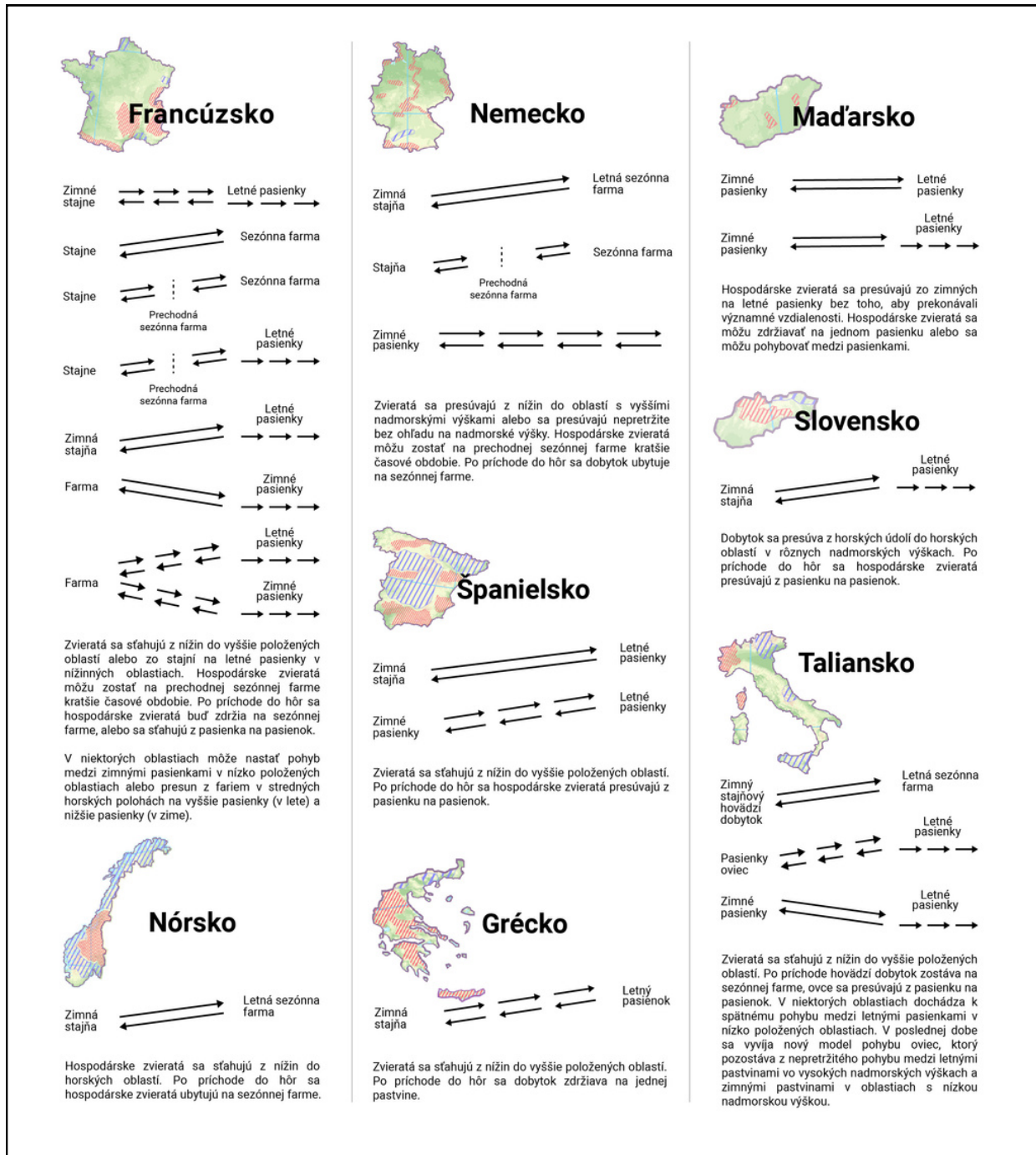
DRUHY TRANSHUMANCIE

Súčasný spôsob presunu zahŕňa širokú škálu spôsobov pohybu po celom kontinente (obrázok 4).

Najčastejší je presun z oblastí s nízkou nadmorskou výškou v zime do oblastí s vysokou nadmorskou výškou v lete, a to z dôvodu obmedzeného priestoru v nížinných oblastiach (okrem iných dôvodov). Pastviny vo vysokých nadmorských výškach sú kvôli klimatickým podmienkam dostupné len v lete.

Je však zaujímavé poukázať na výrazné rozdiely v nadmorskej výške a vzdialenostiach medzi jednotlivými krajinami a regiónmi.

Pohyb sa celkovo uskutočňuje prostredníctvom vozidiel (napr. nákladných áut, prívosov), ale stále je prítomný aj peší pohyb.

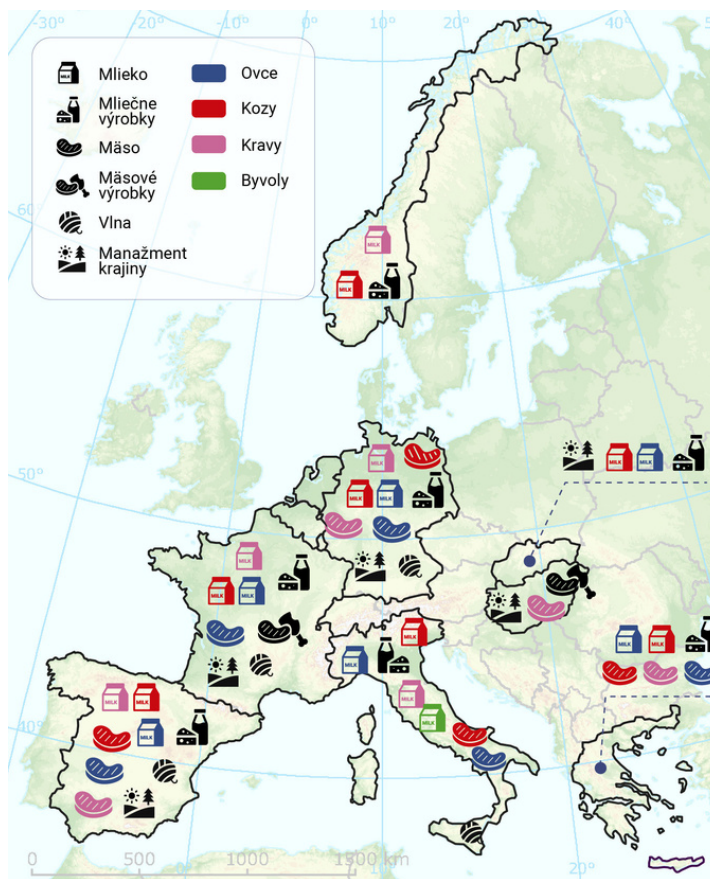

Obrázok 4. Druhy transhumánnych presunov v rôznych krajinách Európy. Poznámka: ak sa dobytok prepravuje vozidlami, presun na letné pastviny sa neuskutočňuje postupne ale naraz.

ÚČEL A PRODUKTY

Hlavným účelom sezónneho pasenia je využívanie zdrojov pasienkov pre hospodárske zvieratá. Pracovníci v oblasti transhumancie poskytujú celý rad rôznych produktov: mlieko a súvisiace produkty (napr. syr a jogurt), ako aj mäso a súvisiace produkty (napr. klobásy). Je však zaujímavé poukázať na to, že historicky cenná vlna stratila svoju hodnotu. Manažment krajiny sa stáva čoraz dôležitejším cieľom sezónneho pasenia, ktoré sa vyskytuje napríklad v chránených oblastiach (obrázok 5).

Obrázok 5. Účel a hlavné produkty vyplývajúce transhumancie vo vybraných európskych krajinách. Podkladová mapa: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/major-mountain-ranges-of-europe-1>

Dojareň predávajúca klobásy a syr návštevníkom, Nórsko. Fotka: Alexandra Kruse

Špeciálny syr, Nórsko. Fotka: Alexandra Kruse

Tradičná polievka (držky s bravčovými klusákmi), Maďarsko. Fotka: Csaba Centeri

HODNOTY A VÝZNAMY

Syrová mliekareň s obchodom, Rakúsko. Fotka: Alexandra Kruse

Sezónne farmy so syrárňou, Nórsko. Fotka: Alexandra Kruse

Kamenné ohrady na ochranu stád počas noci, Francúzsko. Fotka: Alexandra Kruse

Sezónna farma, Nórsko. Fotka: Oskar Puschmann, NIBIO

Vresoviská – typická transhumanná krajina, Francúzsko. Fotka: Alexandra Kruse

Efemérne budovy pre praktikov transhumancie, Grécko. Fotka: Maria Karatassiou

Dehesa – typická transhumanná krajina, Španielsko. Fotka: Ignacio Rojas Pino

Dehesa – typická transhumanná krajina, Grécko. Fotka: Maria Karatassiou

Píšťaly na komunikáciu v horách, Slovensko. Fotka: Alexandra Kruse

Z historického hľadiska bolo sezónne sťahovavé pastierstvo vo všetkých partnerských krajinách dôležitým sociálno-ekonomickým výrobným systémom. Hoci príjem a význam z transhumancie pre sebestačnosť v poslednom období klesol, táto činnosť vytvárala a vytvára významné hodnoty kultúrneho dedičstva.

Národne a medzinárodne uznávané hmotné a nehmotné kultúrne dedičstvo poskytuje nové ekonomické príležitosti pre vidiecke komunity z hľadiska cestovného ruchu. Transhumancia je dôležitá aj z hľadiska zachovania hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva, atraktívnej krajiny a biodiverzity (obrázok 6).

Transhumancia poskytuje dôležité poznatky o tom, ako využívať okrajové zdroje a zároveň produkovať kvalitné potraviny. To je v dnešnej dobe a pre budúce perspektívy veľmi dôležité, pretože sa zvyšuje dopyt po kvalitných potravinách z miestnej produkcie.

Obrázok 6. Identifikované hodnoty vytvorené v priebehu času pracovníkmi v oblasti transhumancie v Európe.

LEGISLATÍVNA SITUÁCIA A FINANČNÁ PODPORA

FINANCOVANIE K DISPOZÍCII	FINANCOVANIE NIE JE K DISPOZÍCII
 Nórsko	 Španielsko
 Francúzsko	 Maďarsko
 Nemecko	 Slovensko
 Taliansko	 Grécko

Obrázok 7. Dostupnosť finančných prostriedkov v partnerských krajinách projektu TRANSFARM zameraných na činnosti súvisiacich s transhumnáciou.

Vo väčšine prípadov sú vlastníkami hospodárskych zvierat, ktoré sa využívajú na transhumanciu, poľnohospodári, pastieri alebo spoločnosti.

Pasienky vlastní široká škála rôznych zainteresovaných strán: oficiálne verejné orgány (napr. štát), obce, poľnohospodári a iní súkromní vlastníci pôdy.

Subjekty vykonávajúce transhumanciu ako celok dostávajú finančné prostriedky a podporu rovnako ako aj iné subjekty vykonávajúce poľnohospodársku činnosť, napríklad platby v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky a kompenzačné platby za hospodárske zvieratá usmrtené predátormi.

V niektorých krajinách je manažment krajiny odmeňovaný (napr. Nemecko a Maďarsko), zatiaľ čo v iných nie; V niektorých krajinách dostávajú subjekty podnikajúce v oblasti transhumancie finančné prostriedky (obrázok 7).

PONUKY ODBORNÉHO VZDELÁVANIA A PRÍPRAVY A NEDOSTATKY PRÍPRAVY

Vo všetkých krajinách bolo neformálne získavanie vedomostí prostredníctvom učenia sa od iných praktikov označené za dôležitý spôsob, ako môžu praktici transhumancie získať prístup k know-how a rozvíjať svoje zručnosti. Miera dostupnosti odborného vzdelávania a prípravy sa v jednotlivých krajinách výrazne líši (obrázok 8).

Vo viacerých krajinách ponúkajú kurzy súkromné a verejné organizácie, ktoré poskytujú rôzne druhy rozvoja zručností napríklad v rámci pastierstva, hygienických predpisov alebo výroby syra; avšak len málo krajín ponúka komplexné vzdelávanie v rámci jednej konkrétnej organizácie.

Obrázok 8. Typy formálneho vzdelávania pre pracovníkov v oblasti transhumancie a o nich vo vybraných európskych krajinách. Poznámka: učenie sa od iných praktikov je dôležitým spôsobom získavania vedomostí vo všetkých krajinách.

FRANCÚZSKO	<ul style="list-style-type: none"> • Školenie v školiaciach strediskách • Školenie prostredníctvom pastierskych organizácií • Ponuka školení na dvoch stredných školách
ŠPANIELSKO	<ul style="list-style-type: none"> • Súkromné pastierske školy • Kurzy na témy súvisiace s transhumnáciou
NÓRSKO	<ul style="list-style-type: none"> • Žiadne úplné transhumančné vzdelávanie • Ponuky cez niektoré stredné školy a na sezónnych farmách
TALIANSKO	<ul style="list-style-type: none"> • Žiadna formalizovaná ponuka OVP • Nedávne pokusy poskytnúť ponuku
SLOVENSKO	<ul style="list-style-type: none"> • Žiadna konkrétna ponuka OVP • Rôzne vzdelávacie iniciatívy na súvisiace témy
NEMECKO	<ul style="list-style-type: none"> • Žiadna formalizovaná ponuka OVP • Pokusy poskytovať ponuky a rôzne vzdelávacie iniciatívy pastierskych organizácií a združení
MAĎARSKO	<ul style="list-style-type: none"> • Žiadna formalizovaná ponuka OVP
GRÉCKO	<ul style="list-style-type: none"> • Žiadna formalizovaná ponuka OVP

DOSTUPNÉ ZNALOSTI

MÚZEÁ

ĽUDOVÉ SLÁVNOSTI

ŠTATISTIKY

VÝSKUM

Zistilo sa, že dostupné poznatky o praktikách transhumancie a miera ich dostupnosti sa v jednotlivých krajinách výrazne líšia.

Príklady zdrojov a/alebo miest dostupných informácií sa však zhodovali, pokiaľ ide o múzeá, filmové festivaly, výskumné aktivity a ľudové slávosti (obrázok 9).

Medzi krajinami zapojenými do projektu panuje všeobecná zhoda v tom, že na zvýšenie povedomia o praktikách transhumancie je potrebné, aby sa poznatky o tejto téme stali dostupnejšími pre širokú verejnosť.

Obrázok 9. Rôzne spôsoby prenosu poznatkov o transhumancii identifikované v rámci projektu TRANSFARM vo vybraných európskych krajinách.

POVEDOMIE

Jednotlivci, ktorí sa v súčasnosti vyskytujú blízko poľnohospodárskej výroby a/alebo sú s ňou spojení, napr. prostredníctvom svojho bydliska alebo rodinných väzieb, majú vyššie povedomie o transhumancii ako tí, ktorí sú od poľnohospodárskej výroby úplne odlúčení.

Na základe obmedzenej dostupnosti údajov v jednotlivých krajinách nie je možné porovnať, do akej miery je široká verejnosť informovaná o transhumancii v jednotlivých krajinách, čo vedie k ťažkostiam pri zisťovaní podrobných trendov.

Vo viacerých krajinách sa na zvýšenie povedomia o transhumancii vykonávajú určité aktivity (obrázok 10), ako napríklad festivaly, ktoré sú špecificky zamerané na oslavu návratu hospodárskych zvierat z horských pasienkov (napr. vo Francúzsku), ako aj tie, ktoré vítajú návštevníkov na sezónnych farmách.

Pastier s folklórnou/tradičnou čiapkou, Maďarsko. Fotka: Csaba Centeri

Podpolianske múzeum salašníctva, Slovensko. Fotka: Alexandra Kruse

Dojčka ukazuje sezónnu farmu turistom a najmä školským triedam, Nórsko. Fotka: Alexandra Kruse

Skupinová návšteva ekologickej alpskej mliekarene. Lanovka prepravuje mlieko priamo z pastvín do mliekarene, Rakúsko. Fotka: Alexandra Kruse

Skupinová návšteva ekologickej alpskej mliekarene v Rakúsku. Fotka: Alexandra Kruse

Náučný chodník vysvetľujúci rôzne transhumanačné aktivity, Rakúsko. Fotka: Alexandra Kruse

Gulášový festival, Maďarsko. Fotka: Csaba Centeri

Obrázok 10. Príklady identifikovaných činností, ktoré zvyšujú povedomie o praktikách transhumancie.

Pozoruhodným príkladom zvyšovania povedomia je zápis transhumancie na zoznam svetového dedičstva UNESCO ako nehmotného kultúrneho dedičstva v roku 2019.

Transhumancia a hodnoty, ktoré jej realizátori vytvárajú, sú uznávané v malej miere.

Počet osôb pracujúcich v oblasti transhumancie klesá, čo má za následok zníženie počtu dostupných pracovných síl. To vedie k výrazne nižšej šanci na prenos poznatkov vzhľadom na skutočnosť, že pracovníci v oblasti transhumancie sú najväčším zdrojom učenia v praxi.

HLAVNÉ VÝZVY PRE TRANSHUMANCIU			
Klesajúci počet praktikov	Budúca ekonomická podpora a ekonomická životaschopnosť	Predátorstvo vlka	Prístup k vode a pasienkom
 ŠPANIELSKO FRANCÚZSKO NÓRSKO GRÉCKO NEMECKO SLOVENSKO MAĎARSKO	 ŠPANIELSKO FRANCÚZSKO NÓRSKO SLOVENSKO NEMECKO GRÉCKO	 TALIANSKO FRANCÚZSKO SLOVENSKO	 FRANCÚZSKO SLOVENSKO
Konkurencia s inými typmi využívania pôdy v nížinných oblastiach			
 ŠPANIELSKO FRANCÚZSKO TALIANSKO			

Vážne obavy z neistoty budúcej ekonomickej podpory naznačujú, že ekonomická životaschopnosť je pre osoby pracujúce v oblasti transhumancie problémom a rozhodujúcim faktorom, či budú pokračovať v praktikách alebo či ich vôbec začnú vykonávať. V nížinách narastá konkurencia medzi pastiermi, ktorí chcú využívať pasienky, a mestskými a priemyselnými developermi. Významné zmeny v prírodnom prostredí, ako napríklad návrat vlka a vplyv klimatických zmien na pasienky a zásoby vody, predstavujú hrozbu a výzvu pre prístup k dôležitým zdrojom. K ďalším výzvam, na ktoré sa poukazuje v národných správach, patrí fragmentácia pôdy, pokles spotreby mäsa, nárast veľkoobjemovej poľnohospodárskej výroby a praktické a logistické výzvy (obrázok 11).

ZÁVERY A CESTA DO BUDÚCNOSTI

Táto správa jasne zdôraznila, že transhumancia obohacuje vidiecke oblasti. Podporuje atraktívnu a rozmanitú krajinu, hmotné a nehmotné dedičstvo, kvalitné potraviny a je dôležitou súčasťou živej vidieckej kultúry. Ako jedna z hlavných výziev na zachovanie a rozvoj sezónneho pasenia vo všetkých krajinách zastúpených v projekte TRANSFARM je výrazne klesajúci počet ľudí, ktorí sa pasením zaoberajú. Existuje dôležitá potreba zatriktívniť povolanie pracovníka v oblasti transhumancie natoľko, aby mohlo konkurovať iným typom povolání vo vidieckom sektore. Preto je v tomto ohľade dôležité zvyšovať povedomie o transhumancii a potrebách jej realizátorov. Napríklad je potrebné zabezpečiť prístup k pasienkom, najmä v nížinách. Zdá sa, že udržanie sezónneho pasenia je ohrozené obavami o budúcu ekonomickú podporu a životaschopnosť, čo znamená, že pre budúcnosť transhumancie je dôležité zvýšiť a zabezpečiť ekonomické stimuly zamerané na osoby vykonávajúce sezónne pasenie.

Znižujúci sa počet pracovníkov v oblasti transhumancie má vplyv nielen na mieru jej realizácie, ale aj na možnosti vzdelávania. Prenos poznatkov medzi rôznymi generáciami praktikov a vzájomné učenie sa je v súčasnosti rovnako dôležité ako v minulosti. Preto je podpora platforiem na výmenu poznatkov, ako sú združenia pracovníkov v oblasti transhumancie, nevyhnutná na udržiavanie a odovzdávanie poznatkov. Počet vzdelávacích ponúk a miera ich inštitucionalizácie sa v jednotlivých partnerských krajinách výrazne líšia. Sprístupnenie vzdelávacích ponúk podporí výmenu poznatkov a vzdelávanie a pomôže zatriktívniť toto povolanie.

Táto správa ukázala, že v partnerských krajinách sa vyskytuje široká škála transhumančných postupov. Na propagáciu a zvýšenie povedomia o transhumancii a jej hodnotách je dôležité podporovať všetky rôznorodé spôsoby jej realizácie. Napokon je potrebné získať viac informácií o transhumancii, najmä pokiaľ ide o poskytovanie a zhromažďovanie údajov, ktoré sú porovnateľné medzi jednotlivými štátmi, napríklad poznatky o povedomí o transhumancii a štatistické údaje, ako je počet praktikov alebo kusov hospodárskych zvierat zapojených do transhumancie.

LITERATÚRA A DODATOČNÉ ZDROJE

Táto časť obsahuje výber odkazov na literatúru o sezónnom pasení a ďalšie zdroje, ktoré možno použiť na získanie informácií o sezónnom pasení v jednotlivých krajinách a lokalitách.

EU

- <https://www.farmingfornature.ie/resources/best-practice-guides>
- Bele, B., Nielsen, V. K. S. N., Orejas, A. & Tejedo, J. A. R. 2021. Intangible cultural heritage of transhumance landscapes: their roles and values – examples from Norway, France and Spain. In: Bowden, M. & Herring, P. (eds.) Transhumance. Papers from the International Association of Landscape Archaeology Conference, Newcastle upon Tyne, 2018. Archaeopress, Oxford, pp. 111-128.
- Daugstad, K., Mier, M. F. & Peña-Chocarro, L. 2014. Landscapes of transhumance in Norway and Spain: Farmers' practices, perceptions, and value orientations. *Nor. J. Geogr.* 68, 248-258.
- Potthoff, K., Smrekar, A., Hribar, M. Š. & Urbanc, M. 2020. The past and perspective development of pasturing and tourism in the mountains: Insights from Norway and Slovenia. *Geografski vestnik* 92, 81-99.

DE

- Blaschka, A., Ringdorfer, R., Huber, R. Guggenberger, T. & P. Haslgrübler 2014. Almkultivierung durch gezielte Beweidung mit Schafen – Ergebnisse aus dem Almlammprojekt.
- David Bollier & Silke Helfrich (Ed.) (2015): Patterns of communing. The commons strategy Group.
- Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung BLE (2021) Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten 2021
- Czerkus Gunther, Evelyn Mathias and Andreas Schenk; Bundesverband Berufsschäfer (German Association of Professional Shepherds) (2020); Accounting for pastoralists in Germany
- Deutscher Bundestag (2019): Bedeutung der Wanderschäfererei für die Biodiversität in Deutschland. Antwort der Bundesregierung auf eine Anfrage der Grünen. Drucksache 19/12778
- Gerken, Bernd & Martin Görner (eds) (2000): Landscape Development with Large Herbivores. New Models and Practical Experiences. (Neue Modelle zu Maßnahmen der Landschaftsentwicklung mit großen Pflanzenfressern. Praktische Erfahrungen bei der Umsetzung. In: Natur- und Kulturlandschaft. Band 4. Brakel.
- Herder-City Hungen: <https://www.hungen.de/leben-wohnen/gemeindeportrait-die-schaeferstadt/>
- Jacobeit, W. 1987 Schafhaltung und Schäfer in Zentraleuropa bis zum Beginn des 20. Jh.
- Luick, R. (2004): Transhumance in Germany. Pp. 137–54 in: R.G.H. Bunce et al. (eds.). Transhumance and biodiversity in European mountains. Report of the EUFP5 project TRANSHUMOUNT (EVK2CT200280017). IALE publication series No 1.
- Treiber, R. 2019 Gewöhnlicher Wacholder und Feld-Mannstreu als Zeigerpflanzen historischer Beweidung im Kaiserstuhl und am südlichen Oberrhein. Available: ww.lubw.baden-wuerttemberg.de

ES

- Antón Burgos (2007) Trashumancia y turismo en España. Cuadernos de Turismo, n° 20, (2007); pp. 27-54
- Estévez, Á. B. (2017). Tras la huella de la trashumancia. In Los Santos de Maimona en la historia VIII y otros estudios de la Orden de Santiago (pp. 69-96). Asociación histórico-cultural Maimona.
- Fernández-Giménez and Ritten Pastoralism: Research, Policy and Practice (2020) 10:10 <https://doi.org/10.1186/s13570-020-00163-4>
- Klein, J. (2013). The Mesta: A Study in Spanish Economic History, 1273-1836, Cambridge, MA and London, England: Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674337206>
- MAFE -Ministry of Agriculture, Food and Environment-(2013). Transhumance White Paper [https://www.mapa.gob.es/es/desarrollo-rural/publicaciones/publicaciones-de-desarrollo\[1\]rural/LIBRO%20BLANCO%202013_tcm30-131212.pdf](https://www.mapa.gob.es/es/desarrollo-rural/publicaciones/publicaciones-de-desarrollo[1]rural/LIBRO%20BLANCO%202013_tcm30-131212.pdf)
- Zabalza, S., Linares, A., Astrain C., (2020) identificación de barreras y oportunidades en la cadena de valor del ovino – caprino extensivo. [https://trashumanciaynaturaleza.org/wp\[1\]content/uploads/2021/03/Informe_ovino_cadena_valor_v6.pdf](https://trashumanciaynaturaleza.org/wp[1]content/uploads/2021/03/Informe_ovino_cadena_valor_v6.pdf)

LITERATURE & ADDITIONAL RESOURCES

- Súpis nehmotného kultúrneho dedičstva, praktiky a know-how pasenia vo Francúzsku (Fiche d'inventaire du patrimoine culturel immatériel, les pratiques et savoir-faire de la transhumance en France), 2020.
- De Roince C., Seegers J., Étude prospective du pastoralisme français dans le contexte de la prédation exercée par le loup, 2020.
- ProjetPastoM, Propositions partagées pour améliorer les soutiens à l'agropastoralisme de montagne, Paris, Réseau rural national, 2018.
- UICN France, Panorama des services écologiques fournis par les milieux naturels en France – volume 2.4 : les écosystèmes montagnards. Paris, France, 2014.
- Gelin M, Quelles formes de transhumance dans les élevages européens, et quels enjeux (patrimoniaux, socio-économiques, écologiques, politiques) associés ? Synthèse bibliographique dans le cadre de la formation Systèmes d'élevage de l'Institut Agro - Montpellier SupAgro, 2020.

- Ragkos A., 2022, Transhumance in Greece: Multifunctionality as an Asset for Sustainable Development. In Letizia Bindi (ed) Grazing Communities: Pastoralism on the Move and Biocultural Heritage Frictions (Environmental Anthropology and Ethnobiology, 29). Pp 23-43.
- National Inventory of the Intangible Cultural Heritage of Greece. Transhumant Livestock Farming. Available online: https://ayla.culture.gr/wp-content/uploads/2017/07/TRANSHUMANCE_GREECE_TRANSL.pdf (accessed on 15 December 2022).
- Chatzimichali A., 2007. Sarakatsanoi, 2nd ed.; Angeliki Chatzimichali Foundation: Athina, Greece (In Greek).

- Paládi-Kovács A. 1965: A keleti palócok pásztorkodása. Műv. Hagy. VII. Debrecen
- Paládi-Kovács A. 1993a: A magyar állattartó kultúra korszakai. Kapcsolatok, változások és történeti rétegek a 19. század elejéig. Budapest
- Petercsák V. 1979: Közbirtokosságok, legeltetési társulatok a Hegyközben. HOMÉ XVII–XVIII. 261–280. Miskolc

- Aromatario M. M., 1992, Transumanza e civiltà sannitica, in «Civiltà della transumanza». Atti della Giornata di Studi (Castel del Monte, 4 agosto 1990), Archeoclub d'Italia - Sezione di Castel del Monte (AQ).
- Bindi L., 2019, "Bones" and pathways. Transhumant tracks, inner areas and cultural heritage, in "Il capitale culturale Studies on the Value of Cultural Heritage", 19, Università di Macerata.
- Cammerino A. R. B., Biscotti S., De Iulio R., Monteleone M, 2018, The sheep tracks of transhumance in the Apulia region (South Italy): steps to a strategy of agricultural landscape conservation, in "Applied Ecology And Environmental Research", available online: <http://www.aloki.hu>.
- Liechti K., Biber J. P., 2016, Pastoralism in Europe: characteristics and challenges of highland-lowland transhumance, in Rev. Sci. Tech. Off. Int. Epiz., 35 (2), 561-575.
- Motivazione della pratica agricola "La Transumanza", 2017, Registro nazionale dei Paesaggi Rurali, delle Pratiche Agricole e delle Conoscenze Tradizionali, available online: [06. La Transumanza \(reterurale.it\)](http://reterurale.it)
- UNESCO, Nomination file no. 01470 for inscription in 2019 on Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, Fourth Session, Bogotá Colombia.

LITERATURE & ADDITIONAL RESOURCES

- Bjørlo, B. & Løvberget, A. I. 2021. Beitebruk og seterdrift [Online]. Statistics Norway. Available: <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/artikler-og-publikasjoner/beitebruk-og-seterdrift> [Accessed 15.08.2022].
- Bungler, A. A. & Haarsaker, V. 2020. Færre og større melkebruk – hva skjer med seterdrifta? Oslo: AgriAnalyse AS.
- Fønnebo, R. 1988. Langs Nordmannsslepene over Hardangervidda. Universitetsforlaget, Oslo, 229 pp.
- Gudheim, H. 2013. Kinning, bresting og ysting i Valdres sett i norsk og internasjonal sammenheng. Mat & Kultur AS, Vangsnes, 548 pp.
- Reinton, L. 1955. Sæterbruken i Noreg I. Sætertypar og driftsformer. H. Aschehoug & Co., Oslo, Norway, 481 pp.
- Sevatdal, H. & Grimstad, S. 2003. Norwegian Commons: history, status and challenges. In: Berge, E. & Carlsson, L. (eds.) Commons: Old and New. Department of Sociology and Political Science, NTNU, Trondheim, pp. 93-132.
- Solheim, S. 1952. Norsk Sætertradisjon. H. Aschehoug & Co., Oslo, 708 pp.
- Stensgaard, K. 2019. Hvordan står det til på setra? Registrering av setermiljøer i perioden 2009–2015. NIBIO, Ås, 175 pp.
- Strand, B. & Ødegård, N. T. (eds.) 2006. Stølsvidda. Ei bok om Ulne og Svennes sameier. Stølsviddeprosjektet i Valdres, Valdres, 214 pp.

- Hreško, J., Petrovič, F. & Mišovičová, R. 2015. Mountain landscape archetypes of the Western Carpathians (Slovakia). Biodiversity and Conservation 24: 3269–3283. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10531-015-0969-6>
- Makovický, P. & Margetin M. 2017. Ovca ako hospodárske zvieru s významnou mimoprodukčnou funkciou. AgritechScience II (2): 1–10. <http://www.agritech.cz/clanky/2017-2-2.pdf>
- Novák, J. 2019. Salašnictvo v Karpatoch – Carpathian mountain sheep milk farming. Nitra, p. 511. ISBN 978-80-570-0841-5. https://www.researchgate.net/profile/Jan-Novak-16/publication/330005057_Salasnictvo_v_Karpatoch_-_Carpathian_mountain_sheep_milk_farming_pdf/links/5cdbe267299bf14d95989751/Salasnictvo-v-Karpatoch-Carpathian-mountain-sheep-milk-farming-pdf.pdf